

DE POESI ILLYRICA LIBELLUS,
AD LEGES AESTHETICAE EXACTUS
cum Rosaleide Kanislichii emendata
BUDAE, an. MDCCCXVII.

LECTORI PHILOLOGO S.[ALUTEM]

Ante hos viginti sex annos, cum poematia quaedam Latino et Illyrico sermone, libello, cui Fructuum auctumnalium nomen, in vulgus darem, pollicebar, me olim de Poesi Illyrica scripturum; Itaque nactus otium, commentariis geographicis, quos destinaram, Coelo favente, ad finem perductis, quod olim meditabar, e legibus doctrinae Pulcri, Philologorum gratia, contexui ea ratione, ut ii quoque, quibus Illyrica sunt minus familiaria, eo commode uti valeant; omnibus nimirum, quae Illyrico idiomate adferuntur, in sermonem Latium, idque ad verbum, ut aiunt, conversis, Magnam quippe ex eo non in tiro-nes modo, verum et in magistros, redundare utilitatem, longa sum experientia doctus. Sic autem negotium instituere placuit, ut origine Poetices, e sacris potissimum libris decerpta. Adductis etiam perantiquis vernaculae linguae exemplis, breviter dana, veteres primum gentis Poetas recenserem; deinde popularem Poetices conditionem pluribus exponerem; tum ade Poesi ex arte formata, secundum leges Aestheticae, agerem; ade praecipuis poematum generibus, adductis illustrium gentis scriptorum exemplis, quae locum speciminis tenere queant, commentarer.

KNJIŽICA O ILIRIČKOM PJSNIŠTVU
IZVEDENA PO ZAKONIMA ESTETIKE (1817)
s ispravljenom Kanižličevom *Rožalijom*

(Izbor)

ČITATELJU FILOLOGU P[OZDRAV]

PRIJE ovih dvadeset i šest godina, kada sam objavio neke pjesmice na latinskom i iliričkom jeziku u knjižici naslovljenoj *Jesenski plodovi*, obećao sam da ću jednom pisati o iliričkom pjesništvu.* Stoga, našavši vremena jer sam uz nebeski blagoslov dovršio geografske komentare na koje sam se bio odlučio,** sastavivši ovo djelo, koje sam negda snovao, prema zakonima nauke o *lijepom*, na radost jezikoznanaca, s tom namjerom da se i oni kojima iliričko nije dovoljno udomaćeno mogu njime primjereno služiti, prevevši, dakako, sve što se donosi u iliričkom jeziku na latinski, i to, kako kažu, doslovce. Naime, davnim sam iskustvom poučen da će od njega imati obilje koristi ne samo početnici nego i učitelji. A tu sam zadaću naumio izvesti tako da najprije ukratko navedem stare pučke pjesnike, davši početak pjesništva najvećma crpeći iz svetih knjiga, dodavši k tome i drevne primjere na domaćem jeziku, potom opširnije izlažem stanje narodnoga pjesništva, a onda raspravljam o umjetničkom pjesništvu oblikovanom prema zakonima

* Katančiću je, kao i Kanižliću, *Illyricus – Croaticus*, a *ilirički* – hrvatski, jer samo o hrvatskoj književnosti i piše. Autor ispunjava obećanje dano u *Kratkom naputku (Brevis animadversio)* u zbirci *Fructus auctumnales*.

** To su topohistoriografski komentari djela o starom svijetu (slijedom pisanja): Plinija, Ptolemeja, Herodota, Strabona, Homera i Mojsija. Poslije njih pjesnik je pisao samo djela s hrvatskom tematikom. Komentari — koje je započeo pisati kao sveučilišni profesor, a dovršio 1817. godine — leže u rukopisu, svaki u zasebnoj knjizi.

Quamvis autem non paucos, seu aetatis paullo antiquioris, sive recentioris, et nostri huius aevi, vates nominare liceat, qui tamen Poetae, e legibus artis divinae adpellari mereantur, haud multos intueare. Adeo, si unum Kanislich Antonium demas, universi modo versificatores, aut etiam hoc vocabulo deteriores, in vulgus comparent; ut praeter similiter cadentes, ut aiunt, ac desinentes voces, quae haud raro, ex inopia ubertatis et copiae verborum, coactae et sensu carentes ponuntur, nihil e regno poetico, nihil e sanioris gustus et sensus disciplina ortum deprehendas. Quod mirum sane hac nostra aetate cuiquam videri queat, qua scientiae amoeniores apud nos quoque haud minimum acceperere florem; et sunt exempla scriptorum, quae imitari tuto liceat. Sed plerumque tales ad condendum versus accedere videas, qui ne imaginem artis poeticae quidem concepere, neque humaniores disciplinas rite combibere, quin neque gramamticas leges rite didicere. Quo fit, ut paullo delicatoris sensus homines, id genus cacographia offensi, etiam quae meliora videri queant, aspernentur. Adeo divina scientia, ab illotis manibus indigne tractata, in orbe erudito pretium non habet.

Si adolescens, praeclaris naturae dotibus praeditus, inde ab elemntari ludo, bonarum artium imagine concepta, sensim per classes progressus, philologiam faciant, notitia, ut historiae, et quae huius lumina sunt, geographiae et chronologiae, epigraphicae, numariae, in humanioribus populorum, urbium, rituum et consuetudinem, quaeve cum his habent cognationem, si eam, inquam, amoeniarum diciplinarum a teneris conceptam imaginem, successu temporis augeat, in veterum lectione et imitatione sedulo se exerceat; facto ad severiores disciplinas gradu, avide eas, et magno cum progressu amplectetur, animum Philologiae studiis eximie ornabit; haud leviter instructus, qui exemplo illustrium scriptorum ductus, seu prosa quid commentari, sive poema condere tentet. Sic Poetam, qualem hoc libello designamus, parari oportebit; qui monstra, quibus orbis literatus impetitur, felici ausu profliget.

estetike, da bih promotrio glavne vrste pjesama, navodeći primjere slavnih pisaca svoga roda koji mogu služiti za ugled.

Iako je moguće navesti nemali broj pjesnika bilo iz nešto starijega ili novijega doba, bilo iz ovoga našeg, ipak se malo zamjećuje onih koji s pravom zaslužuju da se nazovu pjesnici po zakonima božanskoga umijeća. Tako, izuzmeš li jedinoga Antuna Kanižlića, svi se ostali pojavljuju u svijetu samo kao stihotvorci, pače još i gori od te riječi: tako da osim riječi koje se slično podudaraju i završavaju na kraju stiha,* a koje često stavljaju iz oskudice plodnosti i obilja riječi koje su neprirodne i bez smisla, nećeš otkriti ništa iz pjesničkoga kraljevstva, ništa što je poteklo iz nauka zdravijega ukusa i osjećaja. To se doista može nekom učiniti čudnim u ovo naše vrijeme u kojem je ljupkije umijeće [pjesništvo] počelo i u nas vidno cvasti; i kada postoje primjeri pisaca koji se sigurno mogu nasljedovati. No, ponajviše vidiš da se pjesnikovanja poduzimaju baš takvi koji nisu stekli ni sliku pjesničkoga umijeća, niti su valjano upili humaniorne znanosti, pa čak nisu ni gramatička pravila pravo naučili. Stoga se i događa da ljudi s iole istančanim smislom, pozlijedeći takvom vrstom piskaranja, s prezirom odbijaju i ono što se može uočiti kao bolje. Tako božansko umijeće kojega se nedostojno dotiču neopranim rukama, u obrazovanom svijetu i nema ugleda.

Ako mladić, obdaren presjajnim prirodnim darovima, usvoji već na osnovnom stupnju školovanja opći pojam lijepih umijeća, i ako ga, napredujući po razredima, postupno proširuje upoznavanjem predmeta koji služe filologiji, kao povijesti, i predmeta koji su njene oči, zemljopisa i kronologije, epigrafike i numizmatike, pa ako taj pojam, usvojen već u mladosti, s vremenom upotpunjuje u humaniornim razredima upoznavanjem naroda, gradova, objeda i običaja ili srodnoga njima, te ako ga, kažem, protjecanjem vremena proširuje i marljivo se vježba čitanjem i nasljedovanjem *starih*, on će ih, nakon što je osposobljen za strože predmete, željno i s velikim napretkom prigrliti

* Filologe estetičare naziva ljuboznancima, a sličnoričnim riječima one sa srokom na kraju stiha.

Cum autem Poesis exposcat metrum, ut vocis modulationi quantitas syllabarum adcurate respondeat, prosodiam e linguae natura et legibus poeticis damus; adductis e Fructuum opusculo exemplis, quae Philologis seu tironibus, sive magistris servire queant; his, pro coronide, ortographiam in versu, tropos et figuras, vocabulis Graece et Illyrice redditis, subiungere placuit; quae heic nosse operae pretium fore videbatur.

Rosaleidem Antonii Kanislich emendatam, ex punctis typhothetarum et scribarum mendis, et accentibus, qui prave positi lectorem remorabantur, universis, integram et sibi similem damus; eo consilio, ut poematis, ad leges Aestheticae exacti, specimen Philologis esse valeat. Alia eiusdem viri, de re literaria Illyrica praeclare meriti, opera ad Etymologicon recensemus. Rosaleis, postumus adcurati scriptoris fetus, praefatione, indice, ac partis tertiae et quartae synopsi caret; adeo postuma insignium quoque auctorum opera, capite saepenumero pedibusque destituta videas. Nos lacunis quidem expletis, indicem partium et paragraphorum fine poematis exhibemus. De geographicis commentariis, qui magnam Philologiae antiquariae portionem continent, alias te certiolem faciemus. Felix iam conatibus nostris utere et vale.

Budae kalendis Augusti MDCCCXVII.

Antonius Nagy, Jubilat. Censor mp.

Exped. Budae 4-a X-bris 1842.
Admittitur ad imprimendum

L. S.

te studijem filologije duh izvrsno uresiti. Tako uvelike obrazovan i vođen primjerom slavnih pisaca nastojat će nešto obraditi u prozi ili pokušati sastaviti pjesmu. Samo tako treba se pripremati pjesnik kakvoga prikazujemo u ovoj knjižici, koji će odvažnošću sretno suzbijati nemani što nasreću u književni svijet.

A budući da pjesništvo zahtijeva metar, da dužina slogova točno odgovara modulaciji glasa, to dajemo prozodiju na temelju jezične prirode i pjesničkih zakona. Uz to navodimo primjere iz djelca *Plodovi*, koji mogu poslužiti filozozima, kako učenicima tako i učiteljima. Njima potkraj pridružujemo pravopis za stihovani tekst, pa trope i figure, prevedavši riječi na grčki i ilirički jezik; činilo nam se da će ti biti vrijedno znati to što ovdje pokazasmo.

Ispravljenu *Rožaliju* Antuna Kanižlića, od svih slagarskih točaka i pisarskih pogrešaka i naglasaka, koji su krivo postavljeni, usporevali čitatelja, donosimo cjelovitu i sebi nalik, uz preporuku da bude filozozima ogled poeme izvedene prema zakonima estetike. A druga djela toga za iliričku književnost veoma zaslužnoga muža navest ćemo u *Etimologikonu*.* *Rožalija*, posljednji plod brižljiva pisca, nema predgovora, kazala ni pregleda sadržaja trećega i četvrtoga dijela; stoga se može vidjeti da ni posmrtna djela velikih autora često nemaju početka i završetka. Pošto smo mi, doduše, ispunili praznine, dajemo kazalo poglavlja i paragrafa na kraju poeme.** A o geografskim komentarima, koji sadržavaju velik dio stare filologije, obavijestit ćemo te drugom zgodom.***

A sad se posluži već našim pokušajima, i da si zdravo!

U Budimu, 1. kolovoza 1817. godine.****

* *Etymologicon Illyricum* Katančić u tekstu ne miješa s *Pravoslavnikom*, što je činjeno u novijim prijevodima.

** Katančić je djelcu *De poesis* priložio i svoj (sačuvani) prijepis *Rožalije* s kazalom.

*** Obavijest o komentarima dao je Grgur Čevapović (v. bilješku o topohistoriografskim komentarima).

**** Ispod nadnevkva je cenzorov imprimatur i pečat, kojim se odobrava tisak (1842.!). Djelo tada nije tiskano.

POESIS ILLYRICA

Brevem daturi Poeseos Illyricae imaginem, primum Poeticae incunabula generatim, eiusque apud gentem Illyricam vestigia perantiqua dispiciemus; deinde Poeseos conditionem, quae apud Illyriis posteriori aetate familiaris effecta; veteres eius cultores; Poeseos indolem, genera, structuram, ornatum, dotes Poetae, officium, studium; ac demum artem in poemate Illyrico metricam, figuras, ortographiam; quae tribus libri capitibus complectemur, quorum: I. Origo Poeseos; II. Poeticae conditio apud Illyrios; III. Ars metrica Poetices promentur.

ILIRIČKO PJESNIŠTVO

Kaneći dati sažetu sliku iliričkog pjesništva, najprije ćemo općenito razmotriti početke pjesništva i njegove vrlo stare tragove u iliričkom narodu; potom stanje pjesništva koje je nastalo kod Ilira u potonjem vremenu; njegove drevne njegovatelje; svojstvo pjesništva, rodove, strukturu, ukrase, darove pjesnika, dužnost, cilj i naposljetku, metričko umijeće u iliričkoj pjesmi, figure i pravopis. A to ćemo obuhvatiti u tri poglavlja knjižice, i to: I. *Početak pjesništva*; II. *Stanje pjesništva u Ilira*; III. *Metričko umijeće pjesništva*.

Caput I.

POETICES INCUNABULA

Ad hoc caput quinque adferemus §phos, quorum:

- I. Laudes Dei a principio cantatae
- II. Voci adplicata modulatio instrumenti musici
- III. Ponebantur fana, arae, statuae, cum sacrificiis
- IV. Mosis canticum spiritu poetico expressum
- V. Carmen Mosis et alia Hebraeon carent metro*

* Priređivačev uvodni *Sažetak* v. u prevedenom tekstu.

Poglavlje I.

POČETAK PJESNIŠTVA

[Sažetak priređivačev prema Katančiću]

Izvor i začetak pjesništva je u božanskom i mitskom kultu. Ljudi su od početka pjevali hvalospjeve Bogu. Taj svečani obred božanskoga kulta proširio se na ukupno Adamovo potomstvo. Glazbeni instrument pratio je pjesmu i po mjestima gdje su se štovale Muze.

Hramovi, svetišta, žrtvenici i kipovi sa žrtvama našli su svoje mjesto u svetkovinama poganskih naroda i poticali kult služenja božanstvu: Stvoritelju veličajnoga sklada između prirode i svemira, bogovima s Olimpa, mitskim božanstvima, Muzama, vilama i natprirodnim bićima.

Muzama su Tračani, naseljenici Beotije, srodnici Ilira, i po njima naši praoci, posvetili Helikon: od mitskih pjesnika-pjevača Orfeja, Tamire i Kotisa, čijim pjesmama nema traga, do Ovidija Nazona, koji je “sred slovinske pokrajine” (u *Ex Ponto*) slavio cara Tiberija pjesmom na barbarskom, getsko-tračkom jeziku.

U Ilira (“apud Illyrios”), pređa našega naroda, bilo je i u davnini, kao i danas, pučkih pjevača i djevojaka koje su pjevale o bogovima i vilama. Odjek božanstva starih Panonaca, boga Latobiusa, jest božanstvo Lado, koje se u pučkom pjevanju, za ljetnih radova Podravki i Posavki, navodi za bilo koje božanstvo. Trag drevnosti naše popivke, “starinske iste vrsti” (tj. “alkmanske u kolu”), prepoznaje se ovim stihovima u hrvatskom (kajkavskom) narječju i bosanskom (novoštokavsko-ikavskom) dijalektu.

[Nastavlja Katančić, 3, završni ulomak:]

3. [...] Sententia, si verbum verbo reddas, est haec:

*Pulcher Ivo carpit rosas
Tibi, Lado, sancte Deus;
Lado, audi nos, Lado!
Hymnos, Lado, decantamus,
Corda nostra consecramus;
Lado, audi nos, Lado.*

Ladonem hunc esse rerum omnium creatarum Dominum, cum adpellatio ipsa, tum phrasis etiam indicat; *Lado* quippe imperium, potestatem significat, *Bog* autem, vocandi casu *Boxe*, Deum omni Illyrice genti notat. Ex quibus haud obscure colligas, Dei veri cultum, etsi apud quosdam superstitione pravatum, apud universam gentem numquam exolevisse; ut memorato *Specimine Philologiae* pluribus exemplis ostendimus.^e

III.

Ponebantur fana, arae, statuae, cum sacrificiis

5. [...] Herodotus, recens Hyperboreon sacris, quae virgines in stipula tritici Delum ad Apollinem perferre solebant, haec prodit: His ego sacris simile quiddam fieri observavi a feminis Thraciis atque Paeoniis, quae in sacrificando regiae Dianae, non sine stipula tritici id faciunt; atque ipse vidi eas id facientes.^f Apud nostros certa frugum et flores aris admovebantur:

*Lepi Ive terga roxe
Tebi Lado, sveti Boxe.*

*Pulcher Ivo carpit rosas
Tibi, Lado, sancte Deus.*

^e *Spec. Phil.* p. 112.

^f *Lib. IV*, 147.

3. [...] Ako se od riječi do riječi prevede, smisao je ovaj:

*Lepi Ive trga rože
Tebi, Lado, sveti Bože;
Lado, slušaj nas, Lado!
Pevke, Lado, pevamo ti,
Srdca naša vkanjamo ti;
Lado, slušaj nas, Lado.*

*Lipi Ive trga ruže
Tebi, Lado, sveti Bože;
Lado, slušaj nas, Lado!
Pivke, Lado, pivamo ti,
Srdca naša klanjamo ti;
Lado, slušaj nas, Lado.*

Način govora, kao i samo ime, označava da je taj Lado gospodin svih stvorenja. Naime, *Lado* označava vlast, moć, a *Bog*, u vokativu *Bože*, označava boga cjelokupnoga iliričkog naroda. Iz toga se veoma jasno vidi da je štovanje pravoga Boga uvijek postojalo, iako je u nekih naroda skrenulo u praznovjerje, kako smo to pokazali u mnogim primjerima u spomenutom djelu *Ogled filologije*.*

III.

Iznose se svetišta, žrtvenici, ki povi sa žrtvama

5. [...] Herodot, pošto je naveo žrtve Hiperborejaca, koje su prinisile djevice u pšeničnom struku Apolonu na otoku De-

* U *Ogledu*, str. 112, ime boga Lada (v. Rječnik) Katančić tumači dvojako: kao odjek poganskoga boga Latobija u Panonaca, a kao pučki etimolog, izvodi od istozvučnica “v-lada”, “v-ladanje”, “v-vlast” > vladalac, gospodstvo (v. Belostenec, *Gazofilacij*: Ladavec > Vladavac; v-ladanje). Na str. 106, 110, 113 raspravlja i o drugim božanstvima “naših” pređa iz rimskih epigrafa. Kajkavsku popevku *Lepi Ive* objavio je 1752. Josip Bedeković u *Natale solum*.

Tempore messis,serta e spicis frugum, inprimis tritici, publice per vicos, cum choreis et musica feruntur, et templis etiam admoventur; quod etiam de floribus diversi generis intelligito. Haec de initiis cultus divini, et in eo adhibiti concentus vocis, musicae, et sacrificiorum dicta sunt; nunc Poeticam propius accedamus.

lu, navodi ovo: “Nešto slično ovim žrtvama primijetio sam da čine Traćanke i Peonke: kod prinošenja žrtve kraljici Artemidi to nikad ne čine bez pšeničnog struka. A sâm sam vidio da to čine!”

Naši su ljudi stavljali na žrtvenike vijence žitarica i cvijeće:

*Lepi Ive trga rože
Tebi, Lado, sveti Bože.*

U vrijeme žetve javno se nose vijenci od klasja žitarica, u prvom redu pšenice, kroz sela, i to plesom kola i glazbom, pa ih stavljaju i u hramove. To isto vrijedi i za razne vrste cvijeća. Eto, toliko neka je rečeno o počecima božanskoga kulta, kao i u njemu korištenoga zajedničkog pjevanja, glazbe i žrtava. A sada pođimo поблиže na poetiku. [...]

Caput II.

POESEOS CONDITIO APUD ILLYRIOS

1. *Antiqui apud Illyrios poetae*

[...]

7. Est quaedam ode, choris puellarum aestivo labore, et ad rogos in triviis, Bachi feriis cani solita, quam libello Fructuum auctumnalium Alcmanio carmini adcommodavimus, heic ut cantari consuevit, exhibemus:

*Roralenta nudipes cervula,
ubi nam rore madefacta es?
Comitata sum dilectum fratrem,
et quid tibi fraterculus dedit?
dedit mihi novem claves,
ut aperiam novem urbes;
ego aperui primam urbem,
at in urbe choreae ludunt;
in choro est soror Maria.
Maria vellet nuptui dari,
heroi nubigenae;
patrinum vocat fulgentem solem,
lunam vero architriclinum,
ursum autem pro vexillis,
stellas minutas pro nuptiis.*

Remotam sane antiquitatem innuit ode, si quaedam recentius interpolata demas, quali sunt: *ulaschichi*, et *barjacsichi*; quamquam illud vocabulum a Latinis fundum paullo vetustius esse potest. Verum de his recurret sermo; rem coeptam persequamur.

Poglavlje II.

STANJE PJESNIŠTVA U ILIRA

1. *Stari pjesnici u Ilira*

[...]

7. Postoji neka oda koju djevojke pjevaju u kolima za ljetnoga rada i uz vatru na raskršćima u vrijeme poklada. Nju smo prilagodili alkmanskoj pjesmi u knjižici *Jesenskih plodova*, a ovdje ju donosimo onako kako se običava pjevati:

*Rosna bosna košutico,
Gdi li si se zarosila?
Pratila sam milog bratca.
A što ti je bratac dao?
Dao mi je devet ključev,
Da otvaram devet gradov.
Ja otvorih prvog grada,
Al u gradu kolo igra;
U kolu je seka Mara,
Mara bi se udavala
Za junaka za oblaka.
Kuma zove žarko sunce,
A miseca starog svata,
A vlašiće barjačiće,
Sitne zvizde u svatove.*

Doista, oda upućuje na daleku prošlost, osim ako izuzmeš neke novije umetke, kao što su *vlašići* i *barjačići*, iako ta prva riječ može biti da ima nešto stariji temelj od latinskih. No, o tome će biti govora, a sada nastavimo započetu stvar.

2. *Indoles poeseos popularis*

1. Olim Poeticam apud Illyrios floruisse, exempla, quae protulimus, manifesto testantur. Longo postea seculorum decursu, etsi vitium, ut apud Graecos Latinosque, passa est, prorsus tamen numquam intercidit, apud eos inprimis, qui sacra curabant, qui populo praeerant, et qui e populo canere consueverunt. Imitatio naturae peperit Poesim, dicebant cum Aristotele et Quintiliano prisci; profecto rerum creatarum indolem, florum varietatem, elegantiam, odorem, fructuum suavitatem, avium dulcedinem ac multiplicem cantum consideranti homini, Creator laudandus sponte occurrit; ut principio libri huius monebamus. Sensus quippe humani habent cum rerum natura quandam sui harmoniam; ut suavitate cantus, et numeris musicae, invitus quoque rapiatur homo, inprimis molliori corde ab ingenio factus. Libet in hanc rem eleganter sane modulantem audire vatem Iadrensem; is in Seculis bibli-cis, ad lectorem, inter alia, concinit haecce:

*Saepe flosculus a natura excrescens
pulchrior fit e monte et fruticeto,
quam plantatus a perito homine,
in fenestris praedivitis palatii;
in eo fit venustior species,
quam in illo, qui nutritur, et rigatur,
a natura ruber, caeruleus, flavus et albus,
cuius est adspectu carus et acceptus.*

*Et avicula, quae sola habitat,
sine doctrina per medium nemus viride,
ab indoles sic pereleganter concinit,
extra gregem suum seclusa;
audiens eam homo suavitate fruitur,
cum sit a nemine instructa,
percita ipsa ab sua natura,
concinere divina voce pergit.*

2. Svojstvo narodnoga pjesništva

1. Primjeri koje smo iznijeli jasno svjedoče da je nekada cvalo pjesništvo kod Ilira. Poslije toga tijekom stoljeća, mada se pjesništvo kvarilo, kao kod Grka i Rimljana, ipak nije nikada sasvim propalo, osobito ne kod onih koji su se brinuli za bogoslužje, koji su predvodili narod i koji su pjevali iz naroda. Drevni pisci su zajedno s Aristotelom i Kvintilijanom govorili da je oponašanje prirode rodilo pjesništvo. I stvarno, čovjek koji promatra prirodna stvorenja, raznolikost cvijeća, ljepotu, miris, sladost plodova, ugodnost i mnogovrsni pjev ptica, dolazi iz vlastite pobude da treba slaviti Stvoritelja, kao što smo upozorili na početku ove knjige. Naime, ljudski osjećaji imaju s prirodom neku skladnost, tako da čovjeka zahvati slatkoća pjevanja i ritam glazbe i bez njegove volje, jer je on prije osjetljiviji u srcu nego u razumu. Dobro je čuti kako o toj stvari doista ugladeno pjeva zadarski pjesnik.* On u *Biblijskim vjekovima*, obraćajući se štiocu, između ostaloga, ovako pjeva:

*Mnokrat cvitak po naravi iznika,
lipši bude iz planine i skrače,
neg' usadjen od mudroga čovika
na prozori pribogate palače;
u njem bude gizdavija prilika,
nego u onom, ki se goji i smače;
po naravi rumen, modar, žut i bil
svakomu je pogledati drag i mil.*

*I ptičica, koja sama pribiva,
prez nauka posrid luga zelena,
po naravi tač prilipo pripiva,
budući van svoga jata lučena;
slišeci ju čovik sladkost uživa,
ne budući od nikogar učena,
potaknuta sama od svoje naravi,
žuborit se divjim glasom odpravi.*

* Juraj Baraković.

*Saepe pastor, qui post gregem graditur
vel sub abiete vel sub densa arbuto,
ubi eum aestate ab sole defendit,
cantilenam condit ipse argentea lingua,
tamquam esset delecta e turba,
sic dulce, ubi eam audit cum attentione;
non ob eius scientiam, quam habet,
sed ob suavitatem, quae ab ea captatur.*

[...]

3. Vetustior Poetices formae, nova quaedam species elegantiae, ut existimabatur, accessit; syllabas alterius distichi versus transferebant in distichon sequens, labore sane magno, sed non admodum felici; quod crebra similiter cadentia et desinentia non ubique suppeterent, cogentque poetam vocabula sensu diversa, breviata, translata usurpare, non sine artis poeticae piaculo; felices, qui longo usu vocabulorum copia instructi, rectius progrediebantur. Hoc in versuum genere prae ceteris eminuere Liberni, Kotarci, Dalmatis ad Titium flumen contermini; in quibus principio seculi septimi decimi Georgius Barakovich, Iadrensis, vir politi ingenii, et amoenioribus literis probe excultus, in Seculis biblicis, altero seculo, de confusis ad turrim Babel sermonibus, inter alia haec promit:^b

*Quod unus dicebat in laudem aedificii,
alter nesciebat, quid ei praecipiat;
quidam est plenus furore, aspicit socium,
cum ei enarrat, sibi illudi arbitratur;
quidam maerore adficitur, ubi alii loquuntur,
herum servus intelligere non potest.
Quidam se claudant, ut simul sermonentur,
donec fatiscant, et emolumentum non vident;
quidam plane discedunt, non curant obsequium,*

^b Saecul. bibl. p. 25 sq.

*Mnokrat pastir, ki za stadom postupa,
al' pod jelom, al' pod gustom planikom,
gdi ga liti od sunašca zastupa,
pisam složi sam srebarskim jezikom,
kako da bi izabrana iz kupa,
tako sladi, gdi ju sluša s prilikom;
ne zaradi nje mudrosti, ku ima,
neg' za sladkost, ka se od nje prijima.*

[...]

3. Starijem obliku pjesništva [dvanaesteračkom dvostihu] nadošla je, kako se držalo, neka nova vrsta ugladenosti. Naimе, povezivali su [pjesnici] dvostihe srokom tako da se sredi-na i završetak jednoga dvostiha sricao sa sredinom i krajem idućega stiha. To su činili sa stvarno velikim naporom, ali ne baš sretno, jer česti slični srok nije svuda baš uspijevao te je silio pjesnika da upotrebljava različite riječi po smislu, da ih skraćuje i premješta, a sve to na štetu pjesničkoga umijeća. Nešto su sretnije i pravilnije postupali oni koji su bili obdareni obiljem riječi dugom uporabom. U toj vrsti stihova odlikovali su se ispred ostalih Liburnjani, *Kotarci*, susjedi Dalmatinaca kod rijeke Krke. Među njima Juraj Baraković Zadranin, čovjek obrazovan i dobrano usavršen u lijepoj književnosti na početku sedamnaestoga stoljeća, iznosi u *Biblijskim vjekovima* iz drugoga vika, govoreći o pomutnji govora kod babilonskoga tornja, između ostaloga ovo:

*Ča jedan reciše u pofalu zida,
drugi ne znadiše ča mu zapovida;
niki je pun jida, pogleda na druga,
gdi mu pripovida, misli da se ruga;
nikomu je tuga gdi druži govore,
gospodina sluga razumit' ne more.
Niki se zatvore da skupa beside,
dokle se umore, a pruda ne vide;
niki tja otide, ne mare za posluh,*

*quidam considerent deorsum, ut muti, aut surdi.
Hic ait panem, ille libum, hic ait sic, ille ait non,
hic cinerem, et ille glirem, nihil est conforme.
Fructus, aqua, vinum diverse vocabant,
Lac, caseum, et aliud, quidquid comedebant.
Laborare nolebant, laborem dimiserunt,
Nec bene sciebant, quomodo turris processerit.
Inde abiverunt, qui huc, qui illorsum,
Ubi melius viderant, eo concesserunt.*

Fine seculi, postremi versus soni ultimo versu repetuntur; dein ode, instar perioche, trochaico Alcmanio (si metrum esset) subiungitur; seculi finis:

*Tempore Abrahae ista contingere,
cum haec ut stramen urbes exarsere,
duobus modo seculis mundo periere.*

Sequitur tetrastichon quatuor pedum, triginta duabus strophis, familiari et aliis versu lyrico, qualis ille vatis Ragusini:

*Abram magnus patriarcha,
sub imperio regis Nini,
natus est e progenie
cuius gloriae non est finis.*

[...]

7. Qui cantum curant, quinario, vulgi consuetudine, utuntur; viri quippe e vulgo, seu iter facientes, sive nuptiarum, aliove letitiae tempore, imprimis cantores, praemisso *oj*, -∪/-∪∪/-/ tremula voce, trium temporum exclamatione, quinario spondaico, --/--/--/--/--/--/, decantant sua, syllabis longum productis, iuxta notas in tabella signatas.d) Plerumque bini canunt, quorum alter praecinit versum, alter eundem pari modulatione (trillas vocant) repetit; quan-

*niki doli side, kako nim, ali gluh.
Ta di pan, ta di kruh; ta di ši, ta di no;
ta pepel, a ta puh, ništar ni jedino.
Voće, vodu, vino, različno zovihu,
mliko, sir i ino, čagodir jidihu.
Rabiti ne htihu, rabotu pustiše,
ni dobro znadihu, kako zid grediše.
Otle se diliše, ki simo, ki tamo,
gdi bolje vidiše, idoše onamo.*

Na kraju *vika* ponavljaju se riječi posljednjega stiha. Potom se oda nastavlja poput periohe u alkmanском troheju (kad bi bio metar). Kraj *vika* glasi:

*U vrime Abrama ta se dogodiše,
kad ti kako slama gradi izgoriše.
U dva vika sama svitu se dospiše.*

Slijedi katren od četiri stope kroz trideset i dvije kitice u domaćem lirskom stihu i drugima, kakav je onaj dubrovačkog pjesnika [Ignjata Đurđevića]:

*Abram veli patriarka
pod vladanjem kralja Nina,
porodi se od kolina
koga slavi ni pristanka.*

[...]

7. Oni koji se brinu za pjevanje, služe se desetercem prema pučkom običaju; dakako, muževi iz puka, u prvom redu pjevači, bilo za vrijeme putovanja ili svadbe ili pak u drugo vrijeme radovanja, pretpjevaju podrhtavanjem glasa *oj*, –uu/–uu/– uzviknuvši triput, zatim ostali otpjevaju svoje u spondejskom petercu, –/–/–/–/–/–/–, otežući slogove prema označenom znakovlju na listiću.* Ponajviše pjevaju po

* Ti notni zapisi, na koje se Katančić češće poziva, nisu pronađeni.

doque mulieres subeunt vicem repetentis. Cantor, fide Teia, gusle, solus heroas gentis, eorumque facta, voce ac modulis paullo suavioribus percenset. Ea est testudo monochorda, e setis equinis, manubrio pedem, aut paullo amplius longo, cum plectro ex eadem seta sic apta, ut vocis modulationi adcurate sono respondeat. Pauci hodie in Slavonia, tambura, lyrico cantu, locum obtinente, plures in Dalmatia montana, Croatia, Bosna, Hercegovina, aliisque partibus Illyricis, reperiuntur. In praecepuis, qui hoc genere carminis usi fuere, est Andreas Kacsich Bristanus, ordinis nostri, vir apud suos honoratus, condidit opus poeticum iusti voluminis, forma quarti, Venetiis an. 1759. secundis curis impressum; quo facta heroum Illyriacae gentis pleraque recenset, pede quinario, phrasi tersa, simplice, vocabulis idoneis, absque simili cadente, aut desinente, more prisco, et vulgo recepto, paucis odibus demtis. Vadit autem per tetrasticha, ritu apud suos recepto, quem etiam cantores tenent, quarto versu altiore voce prolato.^e [...]

8. Hunc omnis turba versificatorum presso pede sequitur, disticho similiter cadente; quosdam decursu libri adferemus. Cantatur et in choris puellarum, primis pedibus binis quovis versu repetitis; quo cantur, secundum tabellam.^f Si alter et quintus pes spondeo constet, bene procedit melos, ad normam Sapphici brachycatalecti; et in hac Fructuum auctumnalium oda:^g

*Fulgens sol ab oriente volans,
vix albos sonipedes exultare fecit,
cum a Medvid exclamavit Nympha,
exclamavit Nympha voce subtili,
qualem adhuc Medvid non audivit,
Medvid, soror, nec Okich, nec Zagrabia.*

[...]

^e Tab. n. 4.

^f Tab. n. 8.

^g Fruct. auct. p. 68.

dvojica, od kojih jedan pretpjeva stih, a drugi ga ponovi jednakim napjevom (zovu ga triler)*; katkad naizmjenice prihvate i žene. Naprotiv, pjesme o narodnim junacima i njihovim djelima pjeva samo jedan pjevač na tejskom glazbalu, guslama, nešto ugodnijim glasom i napjevom. To je glazbalo jednostruno iz konjskih struna, s ručicom koja je duga stopu ili nešto više i gudalom od iste strune, tako ugođenim da zvukom točno odgovara modulaciji glasa. Danas se u Slavoniji nalazi malo takvih pjevača, jer je u lirskoj pjesmi prevladala *tambura*, dok ih je više u Dalmatinskoj zagori, Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini i drugim iliričkim krajevima. Među izvanrednima koji su se služili tom vrstom pjesme jest Andrija Kačić iz Brista, iz našega reda, muž štovan kod svojih. On je sastavio pjesničko djelo većega opsega, koje je u formatu četvrtine sretno tiskano u Mlecima 1759. godine. U njemu opjevava više djela vitezova iliričkoga naroda, u desetercu, pristalom i jednostavnom dikcijom, prikladnim riječima, ali bez sroka, po drevnom i uhodanom pučkom običaju, osim u manjem broju oda. Katrene niže uobičajenim načinom kod svojih zemljaka, kojega se drže i pjevači, iznoseći svaki četvrti stih višim glasom. [...]

8. Ovoga [Kačića] je nasljeđovalo mnoštvo stihotvoraca laganim ritmom, u distihu nalik na srok, a neke od tih donijet ćemo i slijedom ove knjige. Pjeva se i u kolu djevojaka tako da se ponove prve dvije stope u svakom stihu, prema listiću. Ako su druga i peta stopa spondeji, pjesma će dobro ići prema normama sapfičkoga brahikatalektata [tj. deseterca], kao i u ovoj odi iz knjižice *Jesenski plodovi*:

*Žarko leteć od istoka sunce
Istom bija sivce razigralo,
Al to viknu od Medvida vila,
Viknu vila u glasak potanki,*

* Jedan od melizama, osobit način ukrasnoga pjevanja, označenoga nad crtovljem znakom *tr* (Kuhač je predlagao naziv *čurlik*).

9. [...] Quodam vespere, cum ferias auctumnales apud dynastam Valpovae agerem, puellas, quae e proximis oppido vicis, ad fagopyri collectionem venerant, audivi canentes, aria, ut aiunt, seu tono, ternis, quaternive modis variato; versu alcaico, ultimas duntaxat syllabas Josipo distinxi, quam vocem quolibet versu repetebant, quasi anapaesto pyrrhycum saltarent:

*Pisme, sestre, popivajmo Josipu,
Kadsmo doshle na beritbu Josipu.*

Illae Josipo pro Josipu, metaplasmo cantoribus familiari, dicebant, quod u vocalis est sono destituta. Videntur autem versu communi Alcmanio tetrametro usae, Josipō anapaesto, in laudem dynastae, addito.ⁱ

13. [...] Plerique lyrici cantus, et ecclesiastici Alcmanio pede feruntur; antiquiores absque similiter cadente, ut in ea ode, *Rosna bosna Koshutico*, in choris puellarum^j; et in lyrica quadem, hoc tenore^k.

*Dormit Ioannes sub platano,
et in eo argenteus cingulus,
in digito autem anulus aureus;
Veniunt ad eum tres sorores,
una alteri loquebatur:
Quid, soros, inprimis velles?
Senior maxime dicebat:
Ego anulum praecipue vellem;
Media vero dicebat:
Ego cingulum prae ceteris vellem;
Minima autem natu dicebat:
Ego Ioannem prae aliis vellem:*

ⁱ Tab. n. 9.

^j Cap. II. 1. n. 7.

^k Tab. n. 13.

*Kakvog Medvid jošter čuo nije,
Medvid, seko, nit Okić, nit Zagreb.*

[...]

[*Plemenita horvatskog kraljevstva četa*]

9. [...] Jedne večeri kad sam bio na jesenskim praznicima kod valpovačkoga vlastelina*, čuo sam djevojke koje su došle iz susjednih sela u grad na berbu kukuruza, koje pjevaju, kako vele, napjev ili mijenjaju ton na dva ili tri načina, u alkejskom stihu; jedino sam razabrao posljednje slogove *Josipo*, glas koji su u svakom stihu ponavljale kao da bi plesale pirihin u anapestu:

*Pisme, sestre, popivajmo Josipu,
Kad smo došle na beridbu Josipu.*

No, one su zapravo izgovarale *Josipo* umjesto *Josipu*, što je pravilno, ali to je uobičajen metaplazam kod pjevača, s obzirom na to da samoglasnik *u* ne daje zvučnost. A služile su se, kako izgleda, općim stihom u alkmanском tetrametru, dodavši još u anapestu *Josipo* u čast vlastelina.

13. [...] Većina lirskih i crkvenih pjesama idu u alkmanскоj stopi, starije su i bez sroka kao, naprimjer, oda *Rosna bosna košutico*, koja se pjeva u kolu djevojaka, i neke lirske s ovim sadržajem:

*Spava Janko pod jablankom,
A na njemu srebren pojas,
A na prstu zlatni prsten;
K njem dolaze tri sestrice.
Jedna drugoj govorila:
Što bi, seko najvolila?
Najstarija govorila:
Ja bi prsten najvolila;*

* Josip Ignac de Prandau (1748–1816).

*Quia anulum perderem,
et cingulum lacerarem,
et Ioannem exoscularer.*

[...]

3. *Poesis ex arte formata*

1. Habet poesis praeter naturam rerum communem, qualis a Deo creata est, naturam verisimilem, quae ad sensum Pulchri spectat, et in mundo, qui poeticus dicitur, consistit; tractare quippe solet res, quae reapse contigere, et quae non evenerunt quidem, sed ita sub specie veri proponuntur, tamquam evenerint reapse. Porro, quae eventum continent verum, ea non serie historiarum recenset Poeta, sed nonnumquam ab decursu rerum, quae contigere, aut a medio, aut a fine quoque suam aspiciatur narrationem. Sic Rosalia, apud vatem domesticum, certiores factura parentes de vitae suae ratione, primum fictam epistolae personam instruit, quo pacto iter sumere, et prosequi debeat, inprimis si quis obtrectaturus ei occurrat; qua ratione incommoda itineris perferre; quomodo ad lares paternos accedere, quid in eis observare oporteat; et facta urbis, et palatii descriptione, ac de rerum vanitate digressionem, tum sexto exilii anno, de se, abituque e laribus suo, atque in spelunca habitatione, incipit narrare. Quandoque Poeta simul narrat et agit ipse, ut in dramate, comoedia, aliis quoque personis sibi adiunctis; nonnumquam persona alterius adsumpta id praestat, ut si animalia inter se loquentia, et agentia inducat. Utitur autem dictione sibi propria et pro fine dicendi, agendique habet, mores hominum instituere, ut virtutes amplecti, et vitia vitare velint.

*A sridnja je govorila:
Ja bi pojas najvolila;
A najmlađa govorila:
Ja bi Janka najvolila,
Jer bi prsten izgubila,
A pojas bi poderala,
A Janka bi obljubila.*

[...]

3. *Umjetnički oblikovano pjesništvo*

1. Pjesništvo ima, osim stvarnoga, općega svijeta [zbilje] kakav je od Boga stvoren, vjerojatan svijet, koji se odnosi na osjećaj lijepoga i u svijetu koji se naziva pjesničkim. On se, naime, bavi stvarima koje su se stvarno dogodile, kao i onima koje se, doduše, nisu zbile, ali se tako iznose pod izgledom istine, kao da su se stvarno dogodile. Nadalje, one stvari koje sadržavaju istinit događaj, pjesnik ne iznosi slijedom povijesnih činjenica, nego svoje pripovijedanje katkad započinje događajima koji se već zbivaju ili pak od sredine ili čak od kraja. Tako Rožalija domaćega pjesnika [Kanižlića], želeći javiti roditeljima razlog svojega načina života, najprije poučava izmišljenu osobu u liku pisma kako će krenuti na put i kako će putovati, naročito ako bi joj tko htio zapriječiti put, zatim na koji će način nadvladati putne neprilike, kako će ući u očinski dom i što sve tamo treba obaviti; opisavši grad i dvoranu te načinivši digresiju o ispraznosti ovoga svijeta, tek tada, pjesnik započinje pripovijedati od šeste godine njezina boravka izvan kuće i stanovanja u pećini, o Rožaliji i njezinu odlasku iz očinskoga doma. Katkad pjesnik ujedno pripovijeda i sam vrši radnju, kao u drami i komediji, uzevši si još i druge osobe; kadšto to bolje čini preuzevši tuđi lik, recimo kad uvodi životinje koje međusobno govore i vrše radnju. Pri tome se služi vlastitom dikcijom, a cilj pripovijedanja i dikcije jest poučiti ljude kako da prihvate vrline, a izbjegnu poroke.

2. Poetica porro, ut quaelibet ars alia, suam habet materiam, suam formam, et suum finem; materia consistit in rebus, circa quas artifex versatur, quales sunt colores et penicilli pictori, lapides, scalprum, statuario; nulla vero est artium materia, quam tractare Poeta ignoret, nulla rerum scientia, quam non profiteatur. Poeta sit astronomus oportet, sit geographus, polemicus, historiographus, orator, politicus, philosophus, sit philologus, aestheticus; qualem se vates patrius in Rosaleide exhibet, cum astrorum cursus, naturam, signa zodiaci, annos, menses, et quid horum quisque proferat, elegantiam partium enumeratione recenset; cum oppida, urbes, castella Siciliae iusta serie nominat, cum avium voces fingit, indolem, actiones, motus describit; cum pestem, quae per Siciliam grassabatur, commemorat; dum opifices, cum suis instrumentis persequitur; dum hypotyposi, rerum ac verborum varietate, figurarum ac troporum idoneo usu, cogitationum fertili et nativa expressione, se insignem philologum ubique declarat.

Haec est materia Poetica vera, quae in rerum natura locum habet, alia est ficta, Poetis propria, quae quidem contingere numquam, sed ita promuntur, tamquam contingerint, aut contingere potuerint; si factae rei vestis poetica datur, epopoeia erit, tragoedia, episodium; si materia prorsus nova sumatur, comoedia. Poetae convenit ficta, quae tamen rei verae, aut verosimili conveniat, decori et naturae servata ratione. Quae nobis figmenta vetustas tradidit, iis suo modo et nos uti possumus; quales sunt Musae, Nymphae, Satyri et quae iis tribui consuevere.

3. *Forma* poeseos consistit in *fabula* et *dictione*; illa in rerum et partium dispositione, ac totius poematis structura; quo faciunt commutatio, agnitio, digressio, machina, mores ac sententia. *Conversio* rerum gemina est, e felice infelix, ex adversa felix; Rosalia, apud vatem nostrum, dum caput cincinnis et calamistris, faciem candore ruboreque pingit, vestem auro gemmisque distinctam induit, seque auroram venustate superare putat, eccum effigie crucifixi in speculo visa, torretur, contremiscit, concidit, diuque consternata humi iacet; ve-

2. Pjesničko umijeće, nadalje, kao i svako drugo, ima svoj *predmet*, svoju *formu* i svoj *cilj*; *predmet (materia)* se sastoji u stvarima s kojima se pjesnik bavi, kao što su to slikaru boje i kistovi, a kiparu kamen i dljeto; u tom umijeću ne postoji nijedno gradivo koje bi pjesnik mogao zanemariti, nijedno znanje stvari koje ne bi moglo koristiti. Pjesnik treba da bude astronom, geograf, polemičar, povjesničar, govornik, političar, filozof, filolog, estetičar; upravo takav se pokazuje naš domaći pjesnik [Kanižlić] u svojem djelu *Rožalija* kad iznosi tok zvijezda, prirodu, znakove zodijaka, godine, mjesece i tome slično, ugladenim nabranjanjem pojedinosti, kada niže gradove, utvrde, zamkove na Siciliji, kada oponaša glas ptica, opisuje osobine, radnje i htijenja, kada se sjeća kuge koja je harala na Siciliji, kada prati majstore s njihovim alatom i kada se služi hipotipozom, kada iznosi različitost predmeta i riječi, kada prikladno koristi figure i trope, svuda se iskazujuć plodotvornom i urođenom jasnoćom iznošenja misli kao značajan filolog.

Pjesnički istinita materija* jest ona koja se nalazi u stvarnosti, a druga je izmišljena, svojstvena pjesnicima, koja se, dođuše, nikada nije zbila, ali se tako iznosi kao da se zbila ili se mogla zbiti; ako se nekoj stvarnoj činjenici pridaje pjesničko ruho, tada će to biti epopeja, tragedija ili epizodij; ako se uzme potpuno nova materija, bit će to komedija. Pjesniku dolikuje izmišljen sadržaj, koji ipak treba biti prisposobljen istinskoj stvari ili onoj koja je privid istinske, sačuvavši pritom učenje o dostojanstvu i prirodi. Onim što nam je *izmišljeno* predala starina, možemo se i mi, na svoj način, poslužiti, kao što su Muze, nimfe, satiri i sve što im se običavalo pridavati.

3. Pjesnička *forma* sadržana je u *fabuli* i *dikciji*; prva je u poretku stvari i dijelova, kao i u strukturi cijele pjesme (*poematis structura*); nju čine zamjenjivanje, prepoznavanje, uda-

* Katančić rabi ustaljene teorijske pojmove: *materia vera*, *materia ficta*, odnosno *veritas* (istina, istinitost; stvarnost) i *verisimilis* (vjerojatan, izmišljen, izmišljajan, prividan). Prevoditelj nudi nijanse.

rum gratia et amore divino recreata, respirat sensim, viresque resumit, exultat in Domino. Quae Poeta ea orationis copia et elegantia refert, ut eam sensus conversionem et animi admirationem in lectore quoque, artis perito, excitet.

[...]

6. Requiritur deinde ad formam poematis *dictio*, seu idoneis concepta verbis oratio, qua Poeta cogitata exprimi valeant; quae ut sensus auditorum validius et suavius penetrare queat, carmine fieri debet, tantoque est praestantior ac perfectior, quanto propius ad sonum musicae accedit. Quemadmodum enim *musica* certum tonorum, sonique numerum continet, sic et dictio poetica, certa syllabarum vocumque dimensione consistit, ad hoc, ut perfecta nuncupari queat; et sicut apud musicos verba inarticulata, diversa pedum combinatione, unum concentum et harmoniam consistunt, sic et in Poesi verba articulata certa pedum dimensione gradiantur, oportet; quae ratio si a poemate absit, perfectum id vocare nequit.

Dictio autem haec, praeter communes aliis characteres, habet sibi proprios; debet quippe delectare, docere, monere, magnas et sublimes cogitationes ingerere, corda hominum in affectus rapere, quod oratio vulgaris non praestat, debet habere ornamenta, quae in epithetis, tropis, figuris, harmonia, numero et inserta oratione consistunt.

Epitheton est vocabulum rei adiectum, naturam eius exprimens, eamque ab omni alia distinguens; magna pars eloquentia in epithetis consistit; rem quippe, si idonea et apta sint, mirum in modum illustrant. Sumuntur autem e locis

ljavanje, viša sila, ljudske osobine i osobito misao. *Obrat* stvari može biti dvostruk: iz sretnoga nesretan ishod ili pak iz nesretnoga sretan. U našega pjesnika, dok Rožalija kiti glavu uvojcima i kovrčicama, dok maže lice bjelilom i ljepotom nadmašuje samu zoru, najedanput, ugledavši priliku Raspetoga u ogledalu, jako se prestraši, zamre, padne ničice i dugo je tako sva izvan sebe ležala na zemlji; tek pošto je ojačana milošću i božjom ljubavlju, počne se polako osvješćivati, skupi snagu i radosno ustade u Gospodinu. Pjesnik sve to iznosi takvom puninom i ljepotom pripovijedanja da stvarno potiče obraćenje i divljenje kod čitatelja koji ima smisla za umjetnost.

[...]

6. Nadalje, za pjesničku formu zahtijeva se *dikcija* ili zamišljeni govor prikladnim riječima, a kojim se pjesnici izražavaju ono što misle; misli valja izraziti pjesmom kako bi što bolje i ugodnije zahvatile osjećaje slušalaca; dikcija je utoliko snažnija i savršenija ukoliko se više približi zvuku glazbe. Naime, kao što *glazba* sadržava određeni ritam tonova i zvuka, tako se i pjesnička dikcija sastoji u određenoj izmjeni slogova i riječi, da bi se mogla nazvati savršenom; kao što u glazbenika neartikulirane riječi različitim suodnosom stopa čine jedno blagozvučje i harmoniju [sklad], tako i u pjesništvu treba da se artikulirane riječi grade određenom izmjenom stopa. Ukoliko u pjesmi nije primijenjen taj zakon, ona se ne može nazvati savršenom pjesmom.

A ta dikcija ima osim općih osobina drugima i vlastite, koje su njoj svojstvene; dakako, ona treba da naslađuje, poučava, opominje, da usađuje velike i uzvišene misli, da ponese srca ljudi, što sve ne omogućuje običan govor; osim toga, treba da posjeduje ukrase koji se sastoje od epiteta, tropa, figura, harmonije, ritma i umetnutoga govora.

Epitet je priložena riječ nekom predmetu koji pobliže izražava njegovu narav i razlikuje ju od svake druge; velik dio govora sadržava epitete, jer oni na divan način osvjetljaju samu stvar, ukoliko su pristali i prikladni. Epiteti se uzimaju iz re-